

lönösen vonatkozik ez a vallás típusairól, az isteneszme objektív-realitásáról s a vallás, kultúra és civilizációról szóló legszebb fejezetekre és az egész vonalon Scheler éles kritikájára.

Értéke továbbá az, amit így jelölhetünk meg: *neoskolasztikus jelleg*. Megnyilvánul ez nemcsak az induktív alapigazodású tárgyalásban, hanem főleg abban, hogy az erősen fejlődő modern vallástudomány értékes adatait és eredményeit szervesen beleépíti az «örök bölcsélet» épületébe.

Ki kell végül emelni, hogy mindezt közvetlen vonzó és világos előadásban teszi, ami még jobban ajánlja a sokat eszméltető kitűnő könyvet. Még egy megjegyzést! Szerettük volna a valási élmény elemzésénél legalább röviden érintve olvasni azt a sajátos *jeszültségi- vagy ellentét-élményt*, hogy a vallásos lélek az *istenséget* egyszerre távolinak és közelinek s ugyanakkor *önmagát* kicsinynek és nagynak éli.

Mindenképen nagy értéke e könyv szegényes bölcséleti irodalmunknak.

Papp József.

Szomory Dezső: A párizsi regény. (Athenaeum. 1929.) A könyv tulajdonképpen Szomory Párizsban írt regényéről szól. Először magyarul írja meg, de mikor látja, hogy ez nem elég, lefordítja franciára és Daudet segítségével ki is adja. Ezt az eseményt veszi körül a Párizsban nyomorgó kezdő magyar írók és más egzisztenciát keresők eseménytelen, de nélkülözésekben gazdag élete. Párizsról az olvasó nem tud meg semmit, csak néhány francia szó és a francia utcanevék adják meg a «couleur locale»-t. Ha ezeket kicserélné, bátran tehetné a cselekményt Berlinbe, Bécsbe vagy Zalaegerszegre. Jobban megismeri az olvasó a künn élő magyarokat, de azok közül is inkább azokat, akikkel nem jó találkozni; ha mégis találkozott velük az ember, egy hétig rágódik azon, hogy miképpen lehetne rábeszélni

őket arra, hogy tagadják le magyar voltukat.

Mint Szomorynak minden műve, ez is erős dicséretet és ellenmondást váltott ki a kritikában. Szomoryt a legtöbb támadás azért éri, amiért a legkevésbé érdemli meg: a stílusáért. Nem magyaros a stílusa, nem is franciás, nem is németes, hanem szomorvas. Ha igaz a «le style c'est l'homme» közhely, ha az a jó stílus, amelyiken az író teljesen ki tudja fejezni egyéniségét, akkor Szomory stílusa kitűnő. Azért nem magyaros a stílusa, mert fontosabbnak tartja, hogy teljesen kifejezze magát, mint a nemzeti szempont érvényesítését az irodalomban. A művészetet a politikai tendenciák fölé emeli, de ezzel a felfogásával nem áll egyedül nálunk sem. Miért támadják mégis elsősorban Szomoryt? Mert nála a l'art pour l'art elve már nem magyarkodástól távol álló nyelvezetet segített világra jönni, hanem egyenes ellentétét minden magyaros gondolkodásmódnak.

A Szomory ellen intézett támadások másik célpontja, hogy nem őszinte, affektál és pózol. Ha ez igaz, furcsa véleményünk lehetne Szomoryról. Stílusa azért olyan feltűnésteltető, mert egyéniségét akarja kifejezni és mégsem azt fejezi ki, hanem a magára szedett különböző álarcokat írja le. Egész munkásságának nem lenne értelme, üres görögtűz és vásári lárma lenne, amelyik nagy hühót csap, de nem tud mutatni semmit. Amikor csak lapozgattam a «Párizsi regény»-t, és itt-ott olvastam csak el néhány részt, sokszor éreztem színészkedésnek Szomory ellenmondásait. Élhetetlennek és ügyetlennek mutatja be magát, de azért befurakszik mindenhová; előkelőnek és finomnak rajzolja magát, de azért gondolkodás nélkül vállalkozik rá, hogy barátja barátjának (akit egy francia sörgyáros tart ki) cselédjével lakjék egy szobában; műveltnek és tanultnak mutatja be ma-

gát, pedig talán csak félszázad francia irodalmát ismeri, azt is hézagosan. Ezenkívül csak ujságokat olvasott.

Amikor azonban nekiláttam és elolvastam a könyvet, beláttam, hogy ha Szomory elhallgat is olyan dolgokat, amelyek nem illenek az elképzelt Szomory-képbe, alapjában véve gyermekien őszinte. Csakugyan élehetetlennek tartja magát, aki «ostobaságokat» és «marhaságokat» csinál, csakugyan roppant finom ízlésűnek és előkelő gondolkodásúnak látja magát, csakugyan hisz műveltségében. Könyvei fogynak, néhány baráti kritika a legmagasabb elragadtatás hangján ír róla, szóval közönsége is van: mások is őszintének és igaznak látják valószínűleg ezeket a tulajdonságait.

Tehát vannak, akik nagyon kifejezőnek találják Szomory stílusát, akik elhisznek neki mindent, amit mond és vannak mások, akik stílusát kibíratatlannak, őt magát pedig kiméletlen törtetőnek és affektáló poseurnek tartják. Ha azt keressük, hogy melyik véleménynek van igaza, egy olyan kérdést kell érintenünk, amelyről remélhetőleg ma már lehet úgy beszélni, hogy nem forog mindenki szeme vérben: a zsidókérdést.

Szomory teljesen őszinte és igaza van, mert a zsidók mértékével mérve valóban élehetetlen. Zsidó szempontból már nagyfokú élehetlenség, ha valaki még akkor is az irodalomból akar megélni, amikor napról-napra kávéát ebédel és vacsorázik. A mi szemünk viszont nem tudnak élehetetlennek látni olyan embert, aki, hogy könyvét kiadhassa, sorra vizitel az összes francia írónál és minden valamit számító párizsi magyarnál. A nemzsidók — már a becsületesebbje — azt a helyet akarják betölteni, amelyet képességeiknél fogva megérdemelnek. Képességeiket azonban nem maguk ítélik meg; nem szerénységből vagy tekintélytiszteletből, hanem mert nem bíznak önmagukról alkotott ítéletük-

ben. Ezért mindig várnak valamilyen biztatást, vagy elismerést. A zsidók, a legbecsületesebbje is, azt a helyet akarják betölteni, amelyet elérhetnek. Nekik nem fontos, hogy odavalók-e vagy sem, csak az érdekli őket, hogy hogyan kell pozíciójukat kiküzdeniök. Nem önmaguktól várják az igazolást, hanem a sikertől. A mi szemünkben a regényben szereplő Szomory ezért típusa a törtető fiatalembernek, de a zsidók szemében, akiknél a törtetés magától értetődő dolog, élehetetlen, mert nem a legügyesebben választja ki a sikerre vezető utat.

Ilyenformán áll a dolog a zsidók és magyarok műveltségével is. Ahogy a zsidó kreuzlerosnak a kirakata a rak-tára is, a művelt zsidónak is minden tudománya azonnal kéznél van, rögtön elő tudja rántani, forgatni jobbra-balra. A művelt magyar legtöbbször annyira nem fitogtatja tudását, hogy csak a jobb szemű megfigyelő veszi észre, hogy kívül is van dolga. Valami szeméremérzet, irtózás mindentől, ami dicsekvésnek tűnhetik fel, tartja vissza attól, hogy a legkisebb ürügyre kiteresse tudományát. A zsidó olvasó szemében nem fontos, hogy a műveltség mély legyen, élményekből fakadjon, megelégszik kevéssel, csak azt a keveset állandóan mutogassák. Ezért tartja Szomorót olvasóközönsége művelt és roppant tanult embernek, ezért látják mások felszínesnek.

Végül az előkelőség helyes felfogása szoros kapcsolatban áll a «noblesse oblige» közhelyével. Az előkelőség kötelez és minél több kötelezettséget vállal valaki, annál előkelőbb. A magyar arisztokrata-ideál, Széchenyi István, aki annyi kötelezettséget vállalt magára, hogy belerokkant. A zsidó az előkelőséget külsőségekben látja. Szomory több, mint egy oldalon írja le egy magyar báró alig szívott cigarettáit. Ömleng ezekről a cigarettákról, amelyeket gazdájuk elhajított egy-két szippantás után. Szomorynak az tet-

szik az arisztokráciában, hogy mindent megtehet; csak jogai vannak, kötelessége semmi. Nála a «noblesse n'oblige point», az előkelőség felszabadít. Vannak a magyar arisztokráciák közt valóban olyanok, akik Szomory útmutatása szerint fogják fel hivatásukat, de nem a java és hogy ilyenek lettek, abban jó része volt «házi zsidóknak», akiknek szintén az alig szívott cigaretta tetszett: annak taposoltak, azt majmolták.

Szomorynak tehát különleges felfogása van az előkelőségről, amely nem nagyon egyezik meg a magyar arisztokrata-ideállal, különleges a felfogása az élehetlenségről is, mert csak anynyiban élehetetlen, hogy rosszul váltogatja meg az eszközeit, de azért kíméletlenül és szünet nélkül törtet célja felé, ahogyan állandóan fitogtatja műveltségét is. Ahogyan nem ismer korlátot törtetésében, műveltsége és előkelősége hangsúlyozásában, stílusára is az a legjellemzőbb, hogy korlátlanul és féktelenül csak önmagát akarja kifejezni. A legtöbb, sőt — mondhatjuk — minden nagy író lelkében él valamilyen ideál, amit ki akar fejezni alkotásaiban, elsősorban stílusában. Ez az ideál lehet a szabályos és nyugodt forma, az emberi lélek mélységei, az egykorú társadalom, a nyers valóság, vagy valamilyen álmovilág, szóval bármelyik kor vezető gondolata. Emellett az ideál mellett minden költő kifejezi egyéniségét is, mert másképen nem tehet, természeti törvények kényszerítik rá. Az egyéniség kifejezése azonban nem a legfontosabb, szinte csak véletlenül történik, nem az egész irodalmi munkásság célja. Szomorynak azonban nincs más célja, csak önmaga kifejezése, ezért áll távol stílusa minden kategóriától. Ha zenélni akar, akkor csak zenél, ha «fokozni» jön kedve, féktelenül fokoz, ha valamit érez, korlátlanul és menthetetlenül érzi. Nincs mérték, nincs szilárd keret stílusában. Ez a mérték-

telenség teszi nyelvezetét nyálkássá, sokszor nevetségessé, arról nem is beszélve, hogy milyen távol áll a valódi irodalomtól az ilyen felfogás.

Ez a féktelen önzés megint annak a rétegnek alaptulajdonsága, amely Szomoryban nagy írójára ismert, a magyar zsidóságnak. Ebben a zsidós önzésben és féktelenségben azonban van kedvesség is, mert nem csinált dolog, hanem ösztönös, mint a gyermekek játéka. A háború előtt, amikor rózsaszínű köd ülte meg a «magyar glóbuszt», elviseltük a zsidóságnak ezt a gyermekes zabolátlanságát. A háborúban és háború után azonban megismertük ennek a féktelen önzésnek kevésbé kellemes oldalait és igen nehezen felejtik el ezeket a benyomásokat, amelyekre temperamentum szerint reagálnak az emberek. Vannak, akiknek az idegeik egy kicsit megromlottak a sok hányattatásban és gyűlöletről beszélnek, vannak, akik annyira mennek elkeseredésükben, hogy cselekedni is akarnak és ostobaságokat követnek el, vannak, akik csak visszahúzódnak tőlük, vannak, akik homokba dugják fejüket és végül vannak, akik mindezt megállapítják. De a legenyhébb árnyalat sem elég enyhe ahhoz, hogy Szomoryért lelkesedni tudjon.

Fabián István.

Fekete Lajos: Szent Grimasz. Versek. (A Vajdasági Írás kiadása, 1930.) Mikor Trianon győztesei kínai falat vontak a magyar irodalmi termékek elé, aligha gondolták, hogy fajtánk életerejé még ezt a barbarizmust is javára fogja fordítani. Pedig az történet, hogy az erőszak új szellemi központokat teremtett s eleddig néma tájak lelkét szólaltatta meg. Legnehezebb munkába a Délvidéken került ez. A középkornak ezen a színmagyar területén, a Hunyadi-harcok földjén a sokszoros vérkeveredés mintha elmosta volna a mult hősi emlékeit. A kövér Bácska vidám